

4. Нидз Б. и др.. Принципы бухгалтерського учета / Б. Нидз, Х.Андерсон, Д. Колдуэлл: Пер. С англ./ Под ред..Я.В.Соколова.- «-е узд.- М.: Финансы и статистика, 1994.- 496 с.: ил.- (Серия по бухгалтерському учету и аудиту)

5. Облік державної підтримки агропромислового виробництва: Навчальний посібник / За ред.. Лузана Ю.Я., Жука В.М., Герасимука І.В.- К.: Видавництво ТОВ «Юр-Агро-Веста», 2007.- 324 с.

6. Соколов Я.В. Основы теории бухгалтерского учета.-М.: «Финансы и статистика».- 2005 - 496 с.

РЕЗУЛЬТАТИ РЕФОРМУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА (СТАН, ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ)

*Гончар І., к.е.н. начальник управління економіки
Мураванокуриловецької райдержадміністрації*

Реформування сільськогосподарського виробництва пройшло складний і неординарний шлях, який позначений позитивними і негативними рішеннями, що знайшло своє відображення в недостатньо ефективному розвитку аграрного сектора економіки, відставання його від вимог і стандартів країн Європейського союзу.

Перші спроби реформування сільськогосподарського виробництва були здійснені у другій половині 80-х та на початку 90-х років минулого століття. В ході організаційних перетворень було реформовано колгоспи і частково радгоспи в колективні сільськогосподарські підприємства, акціонерні товариства. На селі з'явилися селянські (фермерські) господарства, сільськогосподарські виробничо – збутові кооперативи. До 10 відсотків господарств провели процес розукрупнення і було створено нові колективні підприємства.

В основу реформування виробництва на селі було покладено зміну форм власності на майно і землю з метою створення сільськогосподарських підприємств ринкового типу та повнішого врахування і задоволення індивідуальних інтересів працівників підприємств.

В ході початкової земельної реформи були утворені землі: запасу, резервного фонду та сільськогосподарських підприємств (пайовий фонд). Це послужило основою для розпаювання землі між членами сільськогосподарських підприємств та видачі сертифікатів на право власності на землю. Із земель запасу були виділені земельні ділянки для працівників соціальної сфери на селі.

Одночасно були зроблені спроби розпаювання майна та визначення для кожного члена підприємства його частки з метою отримання доходу у вигляді орендної плати або дивідендів.

В продовження вищесказаного хочу навести приклад на базі даних Мурованокуріловецького району. В ході реформування сільсько-господарського виробництва на першому етапі було вилучено з користування господарств 7,5 тис. га земель запасу та резервного фонду або 16 % від орних земель району. Це реально погіршило використання цих земель в плані поліпшення їх родючості і вони першими в послідуючі роки перестали оброблятися. Із 21 колгоспу і радгоспу було додатково створено 3 підприємства і загальна кількість їх на початок 1994 року склала 24 підприємства. Одночасно було створено 16 селянських (фермерських) господарств (середній розмір землекористування становив 12 га) в яких лише у 60 % були в наявності трактори і плуги, а решта техніки сезонно орендувалася. Це вплинуло на порушення термінів догляду за посівами і обробітку землі, збирання врожаю, а в кінцевому результаті – низька урожайність та відсутність розширеного виробництва.

В колективних господарствах району була проведена робота по визначенню часток майнових паїв пропорційно до трудового вкладу кожного члена підприємств. На кожного були заведені книжки пайщика і по завершенню господарського року за рішенням загальних (уповноважених) зборів з прибутку виділялося до 10 % коштів, які розподілялися у вигляді дивідендів та виплачувалися готівкою або зараховувалися на збільшення майнового паю. Такий підхід дозволив зберігати цілісність підприємства та диференційовано збільшував доходи працюючих працівників і пенсіонерів – членів господарства.

В такому плані колективні підприємства, при підтримці держави у вирівнюванні цінового механізму та забезпеченні дотації на продукцію, пільговому кредитуванні, страхуванні майна, посівів і поголів'я тварин на основі самофінансування і самоокупності та запровадження інтенсивних технологій, високопродуктивної і енергозберігаючої техніки, шляхом залучення інвестицій та інвесторів, при цілісному майновому комплексі та землях мали б забезпечувати прибуткову діяльність та розширене виробництво.

Але на досягнутому в державі не зупинилися і процес реформування було продовжено на законодавчому рівні. Це знайшло своє відображення в декретах, указах, постановах та Законах України. Були видані Укази Президента України від 10 листопада 1994 року

«Про невідкладні заходи щодо прискорення земельної реформи у сфері сільськогосподарського виробництва» та від 8 серпня 1995 року «Про порядок паювання земель, переданих у колективну власність сільськогосподарським підприємствам і організаціям». Прийнято Закон України «Про особливості приватизації майна в агропромисловому комплексі» від 10 липня 1996 року, але основою для масштабної реформи на селі став Указ Президента України від 3 грудня 1999 року № 1529/99 «Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки». Під його дією було прискорено розвал аграрного сектора економіки, створено сотні недієздатних агроформувань, розпродано за безцінь поголів'я тварин, техніку в рахунок погашення боргів. За короткий проміжок часу в більшості агроформувань галузь тваринництва перестала існувати, вивільнилися тисячі працівників і перейшли в статус безробітних (легальне та скрите безробіття). Поля, із-за відсутності техніки почали заростати бур'янами, порушилися сівозміни, поширення набрала монокультура землеробства (соняшник, зерно, ріпак), а решта культур прийшли в упадок, особливо цукрові буряки, овочі, кормові культури. Як результат ріжуться на металобрухт цукрові, комбікормові, плодоовочеконсервні заводи, цехи, інші переробні підприємства. Тобто знищуються цілі галузі промислового виробництва, що використовували продукцію сільськогосподарських підприємств та їх обслуговували.

Для прикладу, в Мурованокуріловецькому районі в результаті виконання заходів Указу Президента України «Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки» було створено 28 товариств з обмеженою відповідальністю, 8 приватних та приватно – орендних підприємств, 3 акціонерних товариства, 36 селянських (фермерських) господарств, 2 сільськогосподарські виробничі кооперативи та одне державне підприємство, тобто всього 78 агроформувань. Це призвело до подрібнення земельних угідь, масовому вивільненню працівників, знищенню кадрового потенціалу керівних кадрів. На цій хвилі до управління прийшла маса керівників без освіти та досвіду роботи в агропромисловому комплексі, а головним гаслом було що наведе порядок і всіх ошчасливить. Розпочався процес ліквідації таких професій як зоотехнік, ветлікар, механік, агроном, енергетик та масових професій – тракторист, комбайнер, слюсар, електрогазозварювальник, коваль, будівельник та ряду інших. Із 9 міжгосподарських підприємств залишилося лише 2 підприємства.

Відсутність підтримки держави шляхом виділення дотацій, регулювання цін на сільськогосподарську продукцію і промислову та масовий розпродаж техніки, поголів'я тварин, призвело до того, що 40-45 відсотків орних земель були вилучені з обробітку, а в окремих господарствах до 70-75%. Тому розпочалося масове банкрутство агроформувань, самоліквідація та інші складні організаційні процеси.

На сьогодні в районі залишилося і працює 18 фермерських господарств або 30% від зареєстрованих, 8 товариств з обмеженою відповідальністю або 28% до зареєстрованих, 11 приватних та приватно – орендних підприємств, 2 акціонерних товариства тобто лише 39 агроформувань або 50 % до зареєстрованих на перших порах масового реформування. В агро- формуваннях працює 650 чоловік, або це 12% до кількості працюючих в 1999 році. Кількість тракторів скоротилася в 3,2 раза, а зернових комбайнів в 2,1 раза. Поголів'я ВРХ скоротилося в 3,4 раза, а корів – у 9,2 раза. Більше половини орних земель не оброблялося і лише в останні 3 роки їх площа скоротилася і становить 10-12 відсотків до всієї ріллі.

Непоправної шкоди для села принесли процеси вивільнення працівників в результаті ліквідації підприємств. Більше 2 тис. чоловік залишилися без роботи, так як скоротилися до мінімуму посіви цукрових буряків, інших просапних культур, поголів'я тварин, а відсутність техніки не дала змоги працювати активному населенню. Як результат рівень безробіття склав понад 18 %. Особливо ці процеси важко відбилися на людях що народилися в 50-60 роках минулого століття, пройшла їх деградація, так як важко влаштуватися в такому віці на роботу. Набуло поширення п'янство, наркоманія, зросла смертність, захворюваність та інші негативні процеси.

В ближчі 5-10 років селян очікує ще одна проблема – це відсутність техніки на селі, особливо тракторів середнього класу та причіпного інвентаря. Це призведе до того що не буде чим обробляти присадибні ділянки, землі селянських господарств. Купити малогабаритну техніку (і до того китайського виробництва), а де українська?, не всі зможуть. Тому може бути чергова хвиля зниження виробництва продукції такої як картопля, овочі, фрукти, молоко та м'ясо, а отже знизиться добробут і наповнення сімейних бюджетів селян. Відповідно буде збільшуватись імпорт сільськогосподарської продукції, в т.ч. геномодифікованої, що стримуватиме підвищення ефективності виробництва в АПК.

Сьогодні перед власниками майнових паїв виникає проблема такого характеру, як відмова інвесторів або власників агрофірм, що беруть в оренду земельні паї, від майна (техніка, будівлі, споруди). Воно не обслуговується, не охороняється, приходить в непридатний для використання стан. Не створюється фонд відтворення орендованого майна пайового фонду.

На перших порах засновники агроформувань використали майно, як стартовий капітал для розвитку виробництва та отримання прибутку, при цьому орендна плата майже не платилася власникам паїв. З часом закупили нову техніку, збудували приміщення, але власникам паїв нічого не відраховується на первісну вартість майна. Старе майно буде ліквідоване і власники його залишаться без паїв. В цій ситуації на державному рівні дана проблема вимагає негайного вирішення, тобто повинен бути узаконений рух майнових часток та поновлення вартості майнових паїв.

Ще більша проблема створюється в плані використання земельних паїв. В результаті банкрутства підприємств проходить процес переукладання договорів оренди з новими агроформуваннями. Для працездатного населення, а особливо тих, що працюють на підприємствах АПК тут все більш – менш складається справедливо. Але непрацюючим пенсіонерам, або тим, хто помер, витребувати паї спадкоємцям стає трудніше, якщо договір на земельну частку (пай) пройшов через декілька підприємств то пай можна втратити. Крім того, сьогодні проходить процес укладення договорів оренди землі з холдинговими компаніями, які в основному розташовані у Києві та обласних містах, на десятки тисяч гектарів. Утворюються великі підприємства (латифундії), які об'єднують землі декількох районів, а в самих районах діють представництва холдингів у вигляді товариств, підприємств, які фінансові та юридичні питання не вирішують без згоди вищестоящих. В цій ситуації важко отримати своєчасно платежі за оренду паїв. Через несвоєчасну сплату податків та орендної плати не виконуються доходні частини сільських та районних бюджетів. Під загрозою стає утримання об'єктів соціальної сфери на селі. Нівелюється роль органів місцевого самоврядування на рівні села та району, а також важко місцевим адміністраціям вирішувати соціально – економічні проблеми. Тому в цьому плані на території району повинно бути декілька агроформувань, які могли б конкурувати між собою, а відповідно сприяти підвищенню ефективності виробництва на селі та вирішувати соціальні питання.

На недостатній розвиток аграрного сектора економіки значний вплив має диспаритет цін на сільськогосподарську та промислову продукцію, що призводить до зниження прибутковості виробництва, а відповідно зменшуються можливості накопичення капіталу для розширеного виробництва.

Певний вплив мають такі фактори, як відсутність чіткого лізингового забезпечення сільськогосподарських підприємств технікою, обладнанням, іншими матеріально – технічними ресурсами, а також стабільного фінансування державних програм розвитку виробництва на селі. В бюджеті кошти прописуються під десятки програм, які повинні стимулювати виробництво, але фактично фінансуються декілька і то по залишковому принципу.

Необхідно більш чітко фінансувати закупівлі сільськогосподарської продукції до Аграрного фонду, Державного резерву інших програм, що сприятиме стабільному нарощуванню обсягів виробництва та реалізації продукції по стабільно зростаючих цінах, які забезпечують умови розширеного виробництва.

Завершуючи аналіз позитивних і негативних тенденцій результатів реформування АПК що впливають на забезпечення розширеного відтворення в аграрному виробництві, хочу звернути увагу на комплекс позицій, які повинні забезпечити поступальний розвиток виробництва в сільському господарстві з урахуванням вимог стандартів СОТ та Європейського союзу.

Для цього необхідно в законодавчому порядку вирішити питання з формування розмірів сільськогосподарських підприємств, тобто рівень концентрації виробництва. Адже утворення агроформувань на площах більше за 10 тис. гектарів, в залежності від розмірів територій районів, призводить до втрати конкурентноздатності в межах району та до некерованості у вирішенні соціально-економічних проблем як на рівні району, так і на рівні територіальних громад сіл.

Введення дотації з державного бюджету на подолання диспаритету цін між сільськогосподарською та промисловою продукцією для забезпечення конкурентноздатності на зовнішніх ринках. Гарантоване виділення квот на обсяги реалізації продукції до Державного резерву, Аграрного фонду та інших державних потреб за цінами, що забезпечать розширене відтворення виробництва.

Лізингове забезпечення технікою, обладнанням та механізмами. Пільгове кредитування на середньострокову перспективу.

Залучення інвесторів та інвестицій з метою впровадження інтенсивних технологій, високопродуктивної енергозберігаючої техніки, машин і механізмів.

З метою сприяння обробітку присадибних ділянок, земель селянських і невеликих фермерських господарств, надання транспортних, технологічних послуг необхідно створити в кожному районі машинно-технологічні станції : державні, кооперативні, приватні, а також діючі дорадчі служби на платній основі.

Впровадження Державної програми по розкисленню (гіпсуванню) ґрунтів з метою поліпшення їх родючості .

Законодавчо закріпити взяття в оренду землі разом з майновими паями, щоб в комплексі вирішувати економічні інтереси власників майнових і земельних паїв.

Розробити та затвердити методику обліку руху часток майнових паїв через фонд відтворення орендованих основних засобів та передбачити відображення цього процесу у майнових сертифікатах при частковому зменшенні або збільшенні паю з метою захисту прав власників майнових паїв.

Зробити привабливою систему закладів освіти, що ведуть підготовку кадрів масових професій та налагодити планомірне забезпечення ними агроформувань на договірній основі. Відновити на договірній основі підготовку та забезпечення агроформувань спеціалістами з вищою освітою, забезпечивши їх відповідними побутовими умовами та високою зарплатою.

Залучення інвестицій орендарів майнових і земельних паїв на ремонт і відновлення закладів соціальної сфери та комунальних доріг.

Налагодження співпраці на договірних умовах між виробниками сільськогосподарської продукції та переробними і заготівельними підприємствами в рамках продуктивних підкомплексів АПК: бурякоцукровий, зерновий, льонарський, по переробці хмелю, овочів, молока і м'яса та інших із створенням спільних резервних та страхових коштів, які направляти на розвиток галузей і створення рівних умов для виробників та переробників продукції з метою забезпечення конкурентноздатності на внутрішніх і зовнішніх ринках.

Але основою розширеного виробництва в аграрному секторі економіки повинні стати об'єднання по принципу кластерів. Тобто взаємовигідна співпраця виробників продукції з переробниками і реалізаторами продукції при підтримці банку та страхової компанії. Таке тісне об'єднання може вирішувати найскладніший комплекс питань та конкурувати на всіх ринках як в державі, так і зовнішніх.

Отже, маючи родючі землі, працьовитих людей і підтримку держави, ми маємо змогу успішно завершити реформи в аграрному секторі економіки, спрямовані на розширене відтворення аграрного виробництва.